

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMICS

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOUR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2025 yil 1-son

Volume 4, Issue 1, 2025

**МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 1-2025

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro‘yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko‘chasi,
49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog‘lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:**(Chairman of the Editorial Board)**

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:**(Members of the Editorial Board)**

Toshqulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadiyevich, i.f.d., prof.
Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d, prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
Amirov Lochinbek Fayzullayevich, i.f.f.d., (PhD), dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., (DSc), dots.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:**(Community Council members)**

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federasiyasi)
Keynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muxarrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich

Veb-administrator (Web admin): Musayev Xurshid Sharifjonovich

MUNDARIJA (CONTENTS)**MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI**

S.B.G'oyipnazarov	<i>Сунъий интеллектнинг меҳнат бозори ва иш билан бандликка бўлган таъсири</i>	5-16
I.A.Bakiyeva	<i>Барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашда меҳнат унумдорлигини ошириш масалалари</i>	17-26
S.P.Qurbonov	<i>Mehnatga haq to'lashning eng kam miqdorining aholi unumli bandligini oshirishdagi ahamiyati</i>	27-36
O.Q.Xatamov T.T.Xalikov	<i>Raqamli texnologiyalar assosida oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarni bandligini ta'minlash mexanizimlarni takomillashtirish.....</i>	37-47
N.R.Saidov	<i>Ish o'rinlari barqarorligini ta'minlash: muammolar va istiqbollar</i>	48-55
F.O'.Masharipov	<i>Малакали кадрлар тайёрлаш мақсадида касбий таълимда халқаро таълим дастурларини жорий этиш</i>	56-70
S.Sh.Matkarimova	<i>Yoshlarga xorijiy tillarni o'qitish orqali mehnat bozorida malakali kadrlar tayyorlash: muammolar va yechimlar</i>	71-80
T.M.Bobojonov	<i>Yashil iqtisodiyotning ahamiyati va bandlik imkoniyatlari</i>	81-94

INSON KAPITALI

Ye.R.Kim	<i>Подходы к оценке состояния человеческого капитала в стране</i>	95-107
-----------------	---	--------

INSON TARAQQIYOTI

B.B.Mardonov J.S.Pardayev	<i>Таълим хизматларининг мохияти, ижтимоий-иқтисодий аҳамияти</i>	108-116
R.Z.Muxammadiyev	<i>Ўзбекистонда давлат тиббий суғуртаси: ютуқ ва камчиликлар</i>	117-126
Y.X.Turdiyeva	<i>Финансовая поддержка государственно-частного партнерства: новый взгляд на дошкольное образование</i>	127-133

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH

G'.R.Adashov	<i>Роль показателя совокупного дохода в сокращении бедности в Узбекистане</i>	134-141
---------------------	---	---------

MIGRATSIYA

K.M.Habibullayev	<i>Yuqori malakali mutaxassislariga bo'lgan ehtiyojni baholash ko'rsatkichlari</i>	142-155
-------------------------	--	---------

INSON RESURSLARINI BOSHQARISH

O'X.Abdukarimov	<i>Ўзбекистон давлат фуқаролик хизмати тизимида инсон ресурсларини ривожлантириш: миллий тажриба ва замонавий тенденциялар</i>	156-165
------------------------	--	---------

S.S.Abdullayev	<i>Раҳбар ходимларнинг бошқарув фаолияти самарадорлигини баҳолашга бўлган илмий ёндашувлар</i>	166-178
-----------------------	--	---------

M.G'.Abdurazzoqov	<i>Strategik boshqaruvning mazmuni va uning ishlab chiqarish korxonalaridagi ahamiyati</i>	179-186
--------------------------	--	---------

TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH

M.X.Saidova	<i>Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi asosida biznes rivojlanish jarayonlarini statistik va ekonometrik tahlil qilish</i>	187-193
--------------------	---	---------

X.F.To'xtayeva	<i>Analysis of the transformation of employment in the tourist services market of Uzbekistan and the state of its regulation</i>	194-204
-----------------------	--	---------

Sh.S.Qorriyeva	<i>O'zbekistonda yashil moliyalashtirishni rivojlantirishning xorij tajribasi</i>	205-219
-----------------------	---	---------

O.R.Meyliyev K.X.Gofurova	<i>Raqamli transformatsiya bilan yashil moliyalashtirishning uyg'unligi</i>	220-231
--------------------------------------	---	---------

A.N.Kaxorova	<i>Sanoat tarmoqlarining tarkibiy tuzilishini takomillashtirishning nazariy asoslari</i>	232-239
---------------------	--	---------

N.O.Jumaniyazov M.Y.Umarov R.B.Otamurodov	<i>Fundamental issues of modern finance in the context of a green economy</i>	240-247
--	---	---------

M.T.Kurbonbekova Z.A.Xamidova S.B.Xujaxonova	<i>Qoraqolpog'iston Respublikasida milliy turizmni rivojlantirishda hunarmandchilikni o'rni (hunarmandchilikni rivojlantirish misolida)</i>	248-254
---	---	---------

U.U.Raxmatullayev	<i>O'zbekiston mintaqaviy iqtisodiyotida qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishdagi muammolar</i>	255-264
--------------------------	--	---------

N.Sh.Dexkanova Y.F.Najmiddinov	<i>Sanoat korxonalarida energiya intensivligi va unga ta'sir etuvchi omillar tahlili</i>	265-276
---	--	---------

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

O‘ZBEKISTONDA YASHIL MOLIALASHTIRISHNI RIVOJLANTIRISHNING XORIJ TAJRIBASI

Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,

Katta o‘qituvchi

DOI: https://doi.org/10.55439/LEHC/vol2_iss1/a163

Annotatsiya. Maqolada “Yashil” moliyalashtirishning asosiy yo‘nalishlari BMT tomonidan ishlab chiqilgan barqaror rivojlanish maqsadlariga hamda jahon iqtisodiyotini “yashil” biznesga o‘tishining zamonaviy yo‘nalishlariga muvofiq holda tadqiq etilgan. Shu bilan bir qatorda, xususiy investorlarning “yashil” loyihalarni moliyalashtirishdagi faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish, imtiyozli moliyalashtirish, kreditlash va risklarni pasaytirish chora-tadbirlari bilan bog‘liq holda qo‘llab-quvvatlash jarayonlari o‘rganilgan. Yashil iqtisodiyot loyihalariga sarmoya kiritadigan xalqaro va milliy moliya institutlar faoliyati va xorijiy mamlakatlarda “yashil” iqtisodiyotga taaluqli tashabbuslarni tartibga solishning asosiy usullari muhokama qilingan. “Yashil” iqtisodiyotga o‘tish dunyo mamlakatlarini rivojlantirishning asosiy, global tendensiyasiylaridan biridir, chunki tabiatni asrash, atrof-muhitni muhofaza qilish, ushbu faoliyatda ishtirok etayotgan kompaniyalarni ham raqobatbardoshligini oshiradi. Aksariyat jahon davlatlar o‘z oldiga barqaror rivojlanishning ekologik maqsadlariga erishish vazifasini qo‘ygan. Ushbu vazifalarni amalga oshirish uchun xususiy investorlar tomonidan “yashil” loyihalarni moliyalashtirishni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar, moliyaviy instrument va dastaklardan foydalanilmoqda. Ushbu vaziyatda, “yashil” loyihalarni moliyalashtirishning ilg‘or xorij tajribalarini o‘rganish va shu asosda istiqbolli yo‘nalishlarni belgilash dolzarb masala hisoblanadi. Jahon mamlakatlarida “yashil” loyihalarni moliyalashtirishga oid eng so‘nggi tendentsiyalarni, “yashil” loyihalarni moliyalashtirishda xususiy investorlarni qo‘llab-quvvatlashning dastak va vositalarini hamda loyiha turlarini tavsiflash tadqiqotning asosiy yo‘nalishlari hisoblanadi. Shu boisdan xorijiy mamlakatlarda “yashil” biznesni rivojlantirish, yashil banklar faoliyatini rivojlantirish va “yashil” investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning zamonaviy tendentsiyalarini tadqiq etish asosida ilmiy xulosa va tavsiyalar ishlab chiqishga e‘tibor qaratildi.

Kalit so‘zlar: yashil moliyalashtirish, yashil obligatsiya, yashil kredit, iqlim o‘zgarishi, yashil loyihalar, yashil moliyalashtirish manbaalari, yashil taksonomiya, korrelyatsion-regression tahlil, xalqaro moliya institutlari.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ ЗЕЛЕННОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ

Корриева Шахноза Сафарбаевна

Ташкентский государственный экономический университет,

Старший преподаватель

Аннотация. В статье исследуются ключевые аспекты «зеленого» финансирования в контексте целей устойчивого развития ООН и перехода мировой экономики к экологически чистому бизнесу. Рассмотрены механизмы государственной поддержки частных инвесторов, включая регулирование, льготное финансирование и снижение рисков. Анализируются роли международных и национальных финансовых институтов в инвестициях в «зеленые» проекты, а также методы регулирования «зеленой» экономики в различных странах. Обсуждаются глобальные тенденции перехода к «зеленой» экономике и использование частными инвесторами финансовых инструментов для достижения экологических целей. Также представлено изучение зарубежного опыта и рекомендации по финансированию «зеленых» проектов.

Ключевые слова: зеленое финансирование, зеленые облигации, зеленый кредит, изменение климата, зеленые проекты, источники зеленого финансирования, зеленая таксономия, корреляционно-регрессионный анализ, международные финансовые институты.

FOREIGN EXPERIENCE OF DEVELOPING GREEN FINANCING IN UZBEKISTAN

Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna

Tashkent State University of Economics,

Senior Lecturer

Abstract. The article considers the main areas of "green" financing in accordance with the sustainable development goals developed by the UN and modern directions of the transition of the world economy to "green" business. In addition, the processes of supporting the activities of private investors in financing "green" projects in connection with government regulation, concessional financing, lending and risk mitigation measures are studied. The activities of international and national financial institutions investing in green economy projects, as well as the main methods of regulating initiatives related to the "green" economy in foreign countries were discussed. The transition to a "green" economy is one of the main global trends in the development of countries of the world, since nature conservation and environmental protection increase the competitiveness of companies engaged in this activity. Most countries in the world have set themselves the task of achieving environmental goals of sustainable development. To achieve these objectives, private investors use comprehensive measures, financial instruments and levers to support the financing of "green" projects. In this situation, it is relevant to study the best foreign experience in financing "green" projects and identify promising areas on this basis. The main areas of the study are the description of the latest trends in financing "green" projects in countries around the world, tools and means of supporting private investors in financing "green" projects, types of projects. Therefore, attention was paid to the development of scientific conclusions and recommendations based on the study of modern trends in the development of "green" business, the development of green banks and the financing of "green" investment projects in foreign countries.

Key words: green finance, green bonds, green credit, climate change, green projects, sources of green finance, green taxonomy, correlation regression analysis, international financial institutions.

Kirish

Mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining hozirgi bosqichida globallashuv jarayoni muhim tendentsiyalardan bo'lib, u ijtimoiy-iqtisodiy, moliyaviy, siyosiy va texnologik sohalarda umumjahon integratsiyalashuvi va birlashuvini ta'minlaydi. Globallashuv sharoitida davlatlarning o'zaro hamkorlikdagi faoliyatining muhim yo'nalishi barqaror rivojlanish kontseptsiyasini amalga oshirish doirasida “yashil” moliya institutlarini rivojlantirish.

Ma'lumki, barqaror rivojlanish kontseptsiyasini shakllantirishning boshlang'ich nuqtasi 1992 yilda Birlashgan millatlar tashkiloti (BMT) tomonidan qabul qilingan “XXI asr kun tartibi” dasturi bo'ldi. 2012 yilda o'tkazilgan BMTning Barqaror rivojlanish bo'yicha sammitida (“RIO+20”), asosi “yashil” iqtisodiyot bo'lgan barqaror rivojlanish modeliga o'tish hamda “yashil” iqtisodiyotning dekarbonizatsiya, uglevodorod chiqindilarini cheklash, biosferani saqlash va tabiiy resurslarni ko'paytirish, kam uglerodli energiya manbalaridan foydalanish va resurslarni tejash, aholi turmush darajasi va daromadlarini oshirish kabi yo'nalishlari belgilandi.

BMT tomonidan 2015 yilda muhim dastur qabul qilingan bo'lib, u “Dunyomizni o'zgartirish: 2030 yilgacha bo'lgan davrda barqaror rivojlanish sohasidagi Kun tartibi” deb nomlandi³⁹.

BMT barqaror rivojlanish maqsadlari e'lon qilingan va tegishli hujjatlarda barqaror rivojlanish maqsadlarining asosiy ko'rsatkichlar belgilab berilgan bo'lib, ularga erishilganda dunyoning barcha aholisiga munosib turmush sharoitini ta'minlash uchun sayyoramiz resurslari saqlanib qoladi. BMT barqaror rivojlanish maqsadlari tarkibida ijtimoiy integratsiya, iqtisodiy o'sish va atrof-muhitni muhofaza qilish kabi barqaror rivojlanishning uchta asosiy jihati keltirilgan. Bu maqsadlarga erishish uchun esa texnogen yukni kamaytirish muammosini hal qilish, yirik hajmdagi investitsiyalar va tegishli moliyaviy infratuzilmani yaratishni talab etiladi.

Bugungi kunda haqiqiy investitsiyalar hajmi va “yashil” investitsiyalarga bo'lgan ehtiyoj orasida katta tafovut mavjud. Xususan, Evropa Ittifoqi mamlakatlari uchun 2020 yilda birgina energetika sohasidagi investitsion nomutanosiblik 500 million evroga baholangan⁴⁰.

Xalqaro moliya tashkilotlari ekspertlari tomonidan olib borilgan ko'plab tahlillar natijasidan ko'rinib turibdiki, kelgusi o'n yil ichida “yashil” faoliyat sohasini rivojlantirishga o'nlab trillion dollar sarmoya kiritish va shu bilan bir qatorda moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyojni qondirish uchun “yashil” moliyaviy instrumentlardan faol foydalanish talab qilinadi.

³⁹ Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. <https://sdgs.un.org/2030agenda>

⁴⁰ Федорова Е. П. Роль государства в решении проблем развития «зеленого» финансирования. Финансовый журнал. 2020;12(4):37–51. DOI: 10.31107/2075–1990–2020–4–37–51.

Bugungi kunda “yashil” moliyalashtirish hajmining o'sish dinamikasi sezilarli darajada yuqorilaganini ko'rishimiz mumkin. Bu esa “yashil” moliyalashtirish sohasining kundan-kunga rivojlanib borayotganligidan dalolat beradi. Bunga mos tarzda “yashil” obligatsiyalar bozori yuqori o'sish salohiyati bilan ajralib turadi. Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkilotining (OECD) prognoziga ko'ra, “yashil” obligatsiyalar hajmining dollardagi qiymati 2035 yilga borib 4,7-5,6 trillion AQSh dollarigacha oshishi mumkin⁴¹.

Jahon va milliy yashil moliyalashtirishni rivojlantirishdagi yana bir asosiy dastak bu yashil banklar hisoblanadi. XX asrning 90-yillardan beri banklar birinchi navbatda ekologik, keyin esa ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirish orqali barqaror rivojlanishga hissa qo'sha boshladilar. 1991- yilda Germaniyaning Deutsche Banki, Buyuk Britaniyaning National Westminster Banki, Royal Bank of Canada va Westpac Banking Corporation (Avstraliya)lar Birlashgan Millatlar Tashkilotining moliyaviy sektor operatsiyalari va xizmatlariga ekologik yondashuvlarni integratsiyalashga qaratilgan Atrof-muhitni muhofaza qilish dasturini moliyalashtirish tashabbusini qo'llab-quvvatladilar. 2020-yil boshida ushbu dastur dunyo bo'ylab 170 ga yaqin banklar, jumladan yetakchi xalqaro banklar, mintaqaviy yetakchi banklar, taraqqiyot banklari va ekologik va ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirishga ixtisoslashgan banklar tomonidan qo'llab quvvatlandi. Hozirgi kunda mamlakatkada “yashil” banklar yashil moliyalashtirishni rivojlantirish, atrof-muhitni muhofaza qilish, iqlim o'zgarishini oldini olish maqsadida iste'molchilarga yashil bank mahsulotlari va xizmatlarini taqdim etmoqdalar.

Yashil moliyalashtirishni rivojlantirishda “yashil” kreditlar ham alohida ahamiyat kasb etadi. Bloomberg ma'lumotlariga ko'ra, “2018-yilda “yashil” kreditlar (shu jumladan kafolatlar va akkreditivlar) hajmi 99 milliard dollardan oshganligi va 2019-yil ohirida 81 milliard dollarni tashkil etgan⁴².

So'nggi bir necha o'n yilliklarda O'zbekistonning jadal iqtisodiy o'sishi asosan resurslarni qazib olish hamda iqtisodiyotning tog'-kon sanoati va ishlab chiqarish tarmoqlari hisobiga ta'minlandi. Biroq, bu taraqqiyot qimmat narxga tushdi. Qazib olinadigan yoqilg'iga asoslangan og'ir energiya balansi, energiyani ko'p talab qiluvchi sanoat sektori va barcha tarmoqlar bo'yicha past energo-samaradorlik tufayli (samarasiz uy-joy fondi energiya bilan bog'liq issiqxona gazlari emissiyasining deyarli yarmini tashkil qiladi) hozirgi vaqtda mamlakat iqtisodiyoti issiqxona gazlari emissiyasi intensivligi bo'yicha dunyoda beshinchi o'rinda,⁴³ Yevropa va Markaziy Osiyoda esa eng oldinga turadi.

⁴¹ <https://www.oecd.org/>

⁴² . Çalıyurt K., Yüksel Ü., eds. Sustainability and management: An international perspective. Abingdon, New York: Routledge; 2016. 328 p.

⁴³ Yoqilg'i-energetika kompleksi mamlakat k. a. emissiyasining 9/10 qismini tashkil etadi (2014 yilgi ma'lumot), issiqxona gazlari emissiyasi Faktlar jadvali: O'zbekiston. <https://www.climatelinks.org/resources/greenhouse-gas->

Markaziy Osiyoning boshqa mamlakatlari kabi O‘zbekiston ham iqlim o‘zgarishlariga juda zaif. O‘zgaruvchan iqlim uning tabiiy kapitali, qishloq xo‘jaligi, yer va suv unumdorligiga tahdid soladi va tabiiy ofatlar xavfini kuchaytiradi. Mamlakat iqlim o‘zgarishiga zaiflik bo‘yicha 191 mamlakat ichida 96-o‘rinni egallaydi (ND-GAIN 2019). U zilzilalar hamda toshqinlarga moyil, natijada har yili o‘rtacha 1,4 million kishi ulardan azoblanadi va deyarli 3 milliard AQSh dollari miqdorida zarar ko‘riladi. Mintaqaviy tadqiqotlar⁴⁴ shuni ko‘rsatadiki, Markaziy Osiyo mintaqasidagi rivojlanish muammolarining qariyb 70 foizi chuchuk suv tanqisligi bilan bog‘liq. Jahon Resurslari Instituti ma‘lumotlariga⁴⁵, ko‘ra O‘zbekiston suv tanqisligi ta‘siriga eng qattiq duchor bo‘lgan 25 davlat qatoriga kiradi va iqlim o‘zgarishi suv tanqisligini yanada kuchaytiradi. O‘tkir suv tanqisligi va yerlarning degradatsiyasi qishloq xo‘jaligi hosildorligiga va oziq-ovqat xavfsizligiga tahdid solmoqda.

Yaqinda O‘zbekistonning ko‘plab hududlari, jumladan, Toshkent shahri, 150 yillik ro‘yxatga olingan tarixda eng kuchli, misli ko‘rilmagan qum-chang bo‘ronini boshdan kechirdi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev qum-chang bo‘roni O‘zbekiston duch kelayotgan ekologik tahdidlar salbiy ta‘siri kuchayib borayotganining so‘nggi dalili bo‘lganini va bu “yashil” iqtisodiyotga o‘tish zarurati bo‘yicha muhim saboq bo‘lganini ta‘kidlagan edi. Shu boisdan ham Glazgoda bo‘lib o‘tgan Birlashgan Millatlar Tashkilotining Iqlim o‘zgarishi bo‘yicha doiraviy Konventsiyasi (BMT IO‘DK) Tomonlar Konferensiyasida (TK-26) O‘zbekiston hukumati 2030-yilgacha yalpi ichki mahsulot birligiga to‘g‘ri keladigan issiqxona gazlari emissiyasini 2010-yildagi darajadan 35 foizga kamaytirish bo‘yicha maqsadini e‘lon qildi. Bu maqsadni amalga oshirish uchun keyingi besh yil davomida bir qancha strategik hujjat va qarorlar qabul qilinib, hayotga tatbiq etildi. Ular orasida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil oktabrdagi PQ-4477 qarori bilan 2019–2030-yillarda “yashil” iqtisodiyotga bo‘yicha Milliy strategiya ma‘qullandi hamda “Yashil” iqtisodiyot bo‘yicha idoralararo kengash tashkil etildi.

2021-yil avgustidan 2022-yil yanvarigacha Toshkent shahrida Jahon banki va Markaziy Osiyo mintaqaviy ekologik markazi (MOMEM) tomonidan O‘zbekiston hukumati bilan hamkorlikda yuzma-yuz uchrashuvlar va video muloqotlar formatida siyosiy muloqotlar tashkil etildi. Muloqot ishtirokchilari iqlim bo‘yicha majburiyatlarning bajarilishi va mamlakatning “yashil” iqtisodiyotga o‘tish jarayonini ko‘rib chiqdilar. Muloqotlar O‘zbekiston va Markaziy Osiyoda tarmoqlararo va mavzuli hamkorlikni yangi bosqichga olib chiqdilar.

emissions-factsheet-uzbekistan, Jahon resurslari instituti Iqlimni tahlil qilish ko‘rsatkichlari vositasi (WRI CAIT) ma‘lumotlar bazasi asosida

⁴⁴ Berndtsson, R. va Tussupova, K. 2020. “The Future of Water Management in Central Asia.” Suv 12 No. 8: 2241. <https://doi.org/10.3390/w12082241>.

⁴⁵ Jahon resurslari institutining Aqueduct tools ma‘lumotlariga ko‘ra. <https://www.wri.org/insights/17-countries-home-one-quarter-worlds-population-face-extremely-high-water-stress>.

O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot Dasturi va Jahon banki bilan hamkorlikda “yashil” iqtisodiyotga o‘tish doirasida 6 ta ustuvor yo‘nalish va o‘zaro bog‘liq masalalarning uchta bloki belgilandi.

Bundan tashqari O‘zbekistonda ham aholi sonining ko‘payishi va sanoatlashtirishning jadallashuvi natijasida barcha resurslarga bo‘lgan ehtiyojini sezilarli darajada oshishi kabi muammolar yuzaga kelmoqda. Bu kabi muammolarga yechim topish va ularni yanada ortishini oldini olish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 11-sentabr 2023-yildagi “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi PF-158-son Farmoni va O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 29-sentabrdagi “Yashil” iqtisodiyotga o‘tish jarayonini boshqarish tizimini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi 514-sonli Qarorlari qabul qilindi. “O‘zbekiston-2030” strategiyasi tarkibida yashil iqtisodiyotga o‘tish yashil moliyalashtirishga taaluqli bo‘lgan maqsadlar ham o‘rin egallagan. Ular quyidagilar:

- “Yashil iqtisodiyot”ga o‘tish, uning asosi bo‘lgan qayta tiklanuvchi energiyadan foydalanish ko‘rsatkichlarini keskin oshirish;
- “Yashil energiya” texnologiyalarini keng joriy qilish doirasida nasos stansiyalarining elektr energiyasi iste‘molini kamaytirish;
- Respublikada egologik vaziyatni tubdan yaxshilash, inson hayotiga ta‘sir o‘tkazuvchi ekologik muammolarni bartaraf etish;
- Ekologik vaziyatni barqarorlashtirishga qaratilgan “Yashil makon” umummilliy loyihasini kengaytirish;
- Iqlim o‘zgarishi salbiy ta‘sirining oldini olish va boshqalar.

Yuqorida keltirib o‘tilgan fikrlardan ko‘rinib turibdiki, yashil iqtisodiyot va uning qon tomiri hisoblanadigan yashil moliyalashtirish sohasini rivojlantirish nafaqat O‘zbekistonda, butun dunyoda bugungi kunning eng dolzarb muhim masalalaridan biri bo‘lib hisoblanadi.

Globalashuv iqtisodiyotning “yashil” tarkibiy qismiga asoslangan jadal ilmiy-texnikaviy taraqqiyotni ta‘minlovchi va ma‘lum moliyaviy tashabbus markazlari bilan uni moliyaviy tartibga solish modelini yaratish sabablaridan biri bo‘lgan jahon moliya tizimi rivojlanish yo‘nalishlarini ham belgilab berdi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Barqaror iqtisodiy o‘sishni ta‘minlashda “yashil” loyihalarni moliyalashtirishning asosiy shart-sharoitlari va xususiyatlari, “yashil” loyihalarni moliyalashtirish manbalari ko‘plab xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan maxsus ilmiy tadqiqot sifatida o‘rganilgan bo‘lib mazkur tadqiqotlar muhim ilmiy yondoshuvlarga egadir. Jumladan, atrof-muhitni muhofaza qilishda yashil moliyaning roli va asosiy xususiyatlari, yashil moliya va investisiyalarda xususiy sektorning rolini oshirish masalalari Wang, Zhi, Taghizadeh-Hesary, Yoshinolar tomonidan tadqiq etilgan bo‘lib, ular tomonidan yashil moliya

tushunchasining umumiy tavsifi, “yashil” loyihalarni moliyalashtirishning asosiy usullari⁴⁶ o‘rganilgan. Shunga qaramasdan, barqaror iqtisodiy o‘shishga erishish maqsadlarini amaliy joriy etish uchun zarur bo‘lgan omillar va shart-sharoitlar yetarlicha tahlil qilinmagan. Gianfrate, Peri, Glomsrod, Wei kabi xorijiy iqtisodchilar “yashil” loyihalarni moliyalashtirishda “yashil” obligasiyalarni chiqarishning asosiy shart-sharoitlari va ular muomalasini tartibga solish masalalarini tadqiq etishgan^{47,48}.

Ushbu tadqiqotlarda asosan “yashil” obligasiyalar muomalasini tashkil etish masalalari keng tadqiq qilingan bo‘lib, ular natijasida mualliflar “yashil” loyihalarni moliyalashtirish manbalarini kengaytirish, shuningdek, barqaror iqtisodiy o‘shishni ta‘minlashda “yashil” iqtisodiyotning rolini oshirish uchun davlatning tartibga soluvchi ta‘sirini kuchaytirish zarurligi to‘g‘risida muhim xulosalar berilgan.

Xususiylar investorlarni “yashil” iqtisodiyotga jalb etish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish hamda “yashil” innovasiyalarni moliyalashtirishning samarali tizimini shakllantirish, shuningdek, “yashil” investisiyalash jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan risklarini boshqarish borasida Owen, Brennan, Lyon⁴⁹, Criscuolo⁵⁰, Menon, Wu, Zhanglar tomonidan qator tadqiqotlar olib borilgan. Mamlakatimizdagi olimlardan A.V.Vaxabov, Sh.X.Xajibakiyev⁵¹, Z.Nurov, M. X. Rajabova⁵², T.K. Iminov, T.Z.Teshaboyev, M.T. Bo‘taboyevlarning ilmiy ishlarida tadqiq etilgan.

Milliy iqtisodiyotni rivojlantirish va barqaror iqtisodiy o‘shishni ta‘minlash sharoitida “yashil” loyihalarni moliyalashtirishning ilg‘or xorijiy tajribalarini tadqiq etish va shu asosda istiqbolli yo‘nalishlarni belgilash dolzarb masala hisoblanadi. Shu boisdan maqolada “yashil” loyihalarni moliyalashtirishning zamonaviy holati, “yashil” investisiya loyihalarining tasnifi va moliyalashtirish manbalarini tadqiq etish, tadqiqot natijalarini tizimlashtirish asosida ilmiy xulosa va tavsiyalar ishlab chiqishga e‘tibor qaratildi. Bu borada xorijiy mamlakatlarda “yashil” loyihalarni moliyalashtirish bilan bog‘liq so‘nggi tendensiyalarni,

⁴⁶ Taghizadeh-Hesary F., Yoshino N. The way to induce private participation in green finance and investment. *Finance Research Letters*. 2019; 31:98-103. DOI: 10.1016/j.frl.2019.04.016.

⁴⁷ Glomsrod S., Wei T. Business as unusual: the implications of fossil divestment and green bonds for financial flows, economic growth and energy market. *Energy for Sustainable Development*. 2018.

⁴⁸ Gianfrate G., Peri M. The green advantage: exploring the convenience of issuing green bonds. *Journal of Cleaner Production*. 2019;127–135. DOI: 10.1016/j.jclepro.2019.02.022.

⁴⁹ Owen R., Brennan G., Lyon F. Enabling investment for the transition to a low carbon economy: government policy to finance early stage green innovation. *Current Opinion in Environmental Sustainability*. 2018; 31:137–145. DOI: 10.1016/j.cosust.2018.03.004.

⁵⁰ Criscuolo C., Menon C. Environmental policies and risk finance in the green sector: cross-country evidence. *Energy Policy*. 2015; 83:38–56.

⁵¹ Иминов Т.К., Вахобов А.В., Тешабоев Т.З., Бўтабоев М.Т. (2019). “Зелёная экономика” как основа устойчивого развития. Монография. - Т: “Алоқачи”, 480.

⁵² Z.Nurov, M. X. Rajabova (2022). “Yashil iqtisodiyot” da energetika sohasining iqtisodiy. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 2(5), 781-787.

jahondagi iqtisodiy tashabbuslarni hamda “yashil” biznesni rivojlantirish yoʻnalishlarini tahlil qilish, shuningdek “yashil” loyihalarni moliyalashtirishda xususiy investorlarni qoʻllab-quvvatlashning dastak va vositalarini hamda loyiha turlarini tasniflash, “yashil” loyihalarni moliyalashtirish jarayonida yuzaga kelishi mumkin boʻlgan risklarni tavsiflash tadqiqotning asosiy yoʻnalishlari hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ilmiy mushohada, abstract-mantiqiy fikrlash, suhbat, statistik, iqtisodiy, moliyaviy, ekspert baholash usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar

Hozirgi vaqtda xalqaro moliya tizimida yashil iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratishga katta eʼtibor qaratilmoqda. 2006-yilda investitsiyalarni tahlil qilish jarayonlarini boshqarishning ekologik va ijtimoiy jihatlaridan iborat “Ichki investitsiyalar tamoyillari” ishlab chiqildi va integratsiya qilindi. Koʻpgina tamoyillar atrof-muhit, ijtimoiy va boshqaruv omillarini hisobga olgan holda investitsiyalarni jalb qilishga qaratilgan edi.

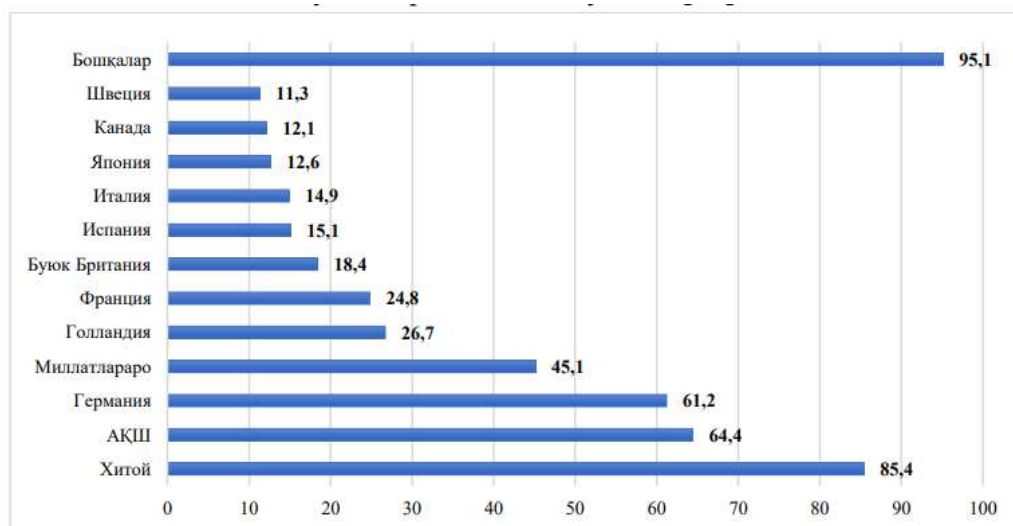
2008-yilda Birlashgan Millatlar Tashkilotining “Global yashil yangi kelishuv” boʻyicha hisobotida birinchi marta yashil iqtisodiyotga oʻtishni boshlash, aholi bandligini oshirish va surunkali qashshoqlikni bartaraf etish uchun davlat investitsiyalari va zarur siyosat islohotlarini olib boorish boʻyicha tavsiyalar bayon etilgan.

Bugungi kunga qadar yashil obligatsiyalarning koʻpchiligi qayta tiklanadigan energiya loyihalari, energiya samaradorligi, jamoat transporti va suv tashabbuslari uchun kapital toʻplaydi.

Kaliforniya tadqiqot byurosining 2020-yilning birinchi uch choragi uchun har choraklik hisobotlariga koʻra, global yashil obligatsiyalar emissiyasi 180,6 milliard dollarni tashkil etdi. Bu qiymat allaqachon chiqarilgan obligatsiyalarning avvalgi yillik hajmidan oshib ketdi: 2019-yilda 167,6 milliard dollarlik emissiya amalga oshirilgan edi. Natijada 2020-yilning birinchi uch choragidagi oʻsish oʻtgan yilning shu davriga nisbatan 73,2 foizni tashkil etdi.

Rivojlangan mamlakatlarda emissiyalarning eng katta hajmi nomoliyaviy korporatsiyalar (barcha emitent guruhlari orasida 26%), rivojlanayotgan mamlakatlarda esa moliyaviy korporatsiyalar (31%) tomonidan kuzatilgan.

2020-yilning birinchi uch choragida emissiya hajmi boʻyicha AQSh, 35 milliard AQSH dollaridan ortiq, Fransiya va Xitoy har ikki davlat – 20 milliard AQSH dollar miqdordagi emissiyani tashkil etdi. 2020-yil sentabr holatiga koʻra, global yashil obligatsiyalar bozori moliyaviy mahsulotlarni diversifikatsiya qilishning davom etishi, moliyaviy korporatsiyalar emitentlari orasida yetakchilik va rivojlanayotgan mamlakatlar ulushining sezilarli darajada oshishi bilan tavsiflanadi.

1-rasm. 2022-yilda jahon mamlakatlari tomonidan chiqarilgan “yashil” obligatsiyalar hajmi⁵³

2022-yilda “yashil” obligatsiyalar chiqarishda Xitoy (85,4 mlrd. AQSh doll.), AQSh (64,4 mlrd. AQSh doll.) va Germaniya (61,2 mlrd. AQSh doll.) kabi mamlakatlar jahonda yetakchilik qilgan. Ayni paytda Hindiston, Fidji, Nigeriya, Malayziya kabi davlatlar ushbu bozorga faol kira boshladilar. 2022-yilda jahon mamlakatlari tomonidan chiqarilgan “yashil” obligatsiyalarning emitentlar bo'yicha tasniflanishidan ko'radigan bo'lsak, chiqarilgan obligatsiyalarning umumiy hajmida yuqori ko'rsatkich moliyaviy korporatsiyalarga to'g'ri kelgan bo'lib, jamiga nisbatan 28,7 foizni tashkil etgan. Shuningdek, salmog'iga ko'ra keyingi o'rinlarni nomoliyaviy korporatsiyalar (25,1 foiz) va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan sub'ektlar (18,7 foiz) egallagan. Xususiy sektordagi yashil emissiyaning deyarli yarmi Evropa korporatsiyalariga to'g'ri kelgan bo'lib, eng yirik emitentlar Germaniyaning tijorat banki Helaba (5,2 milliard AQSh dollari hajmidagi 45 ta bitim,) va Daniyaning Orsted ko'p millatli elektr kompaniyasi (4 milliard AQSh dollari hajmidagi 6 ta bitim) hisoblanadi⁵⁴

“Yashil” obligatsiyalar butun dunyo bo'ylab, qoida tariqasida, ijobiy ekologik yoki iqlim maqsadlariga ega bo'lgan va ekoinvestitsiyalarga kapital xarajatlarini kamaytirishga yordam beradigan loyihalarni moliyalashtirish uchun ishlatiladi⁵⁵

Dunyo mamlakatlarida rivojlanayotgan “yashil” bozorning muhim tarkibiy qismi milliy “yashil” banklar, rivojlanish banklari, investitsiya fondlari va moliyaviy korporatsiyalarni o'z ichiga olgan ko'p darajali moliyaviy vositachilar tarmog'i hisoblanadi.

⁵³ Атанязов Ж.Х. “Барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашда “яшил” лойиҳаларни молиялаштиришнинг истикболли йўналишлари” Scientific Journal of “International Finance & Accounting” Issue 4, August 2023. ISSN: 2181-1016.

⁵⁴ <https://www.climatebonds.net/market/data/>

⁵⁵ Gianfrate G., Peri M. The green advantage: exploring the convenience of issuing green bonds. Journal of Cleaner Production. 2019;127–135. DOI: 10.1016/j.jclepro.2019.02.022.

G20 mamlakatlari moliya institutlari⁵⁶

Mamlakat	Moliya institutlari
Buyuk Britaniya	Yashil investitsiya banki; Britaniya biznes banki; Xayriya banki; Tridos banki.
Koreya	Koreya moliya korporatsiyasi; Koreya kredit kafolat jamg'armasi; Koreya moliya texnologiyalari korporatsiyasi; Koreya eksport-import banki.
Kanada	Yashil investitsiya fondi
Germaniya	Kredittanstaltfur Wiederaufbau milliy investitsiyalar banki; Federal atrof-muhit vazirligi
Fransiya	Fransiya global atrof-muhit jamg'armasi
AQSH	Birinchi yashil bank; Xantintong milliy banki; AQSH banki.
Yevropa ittifoqi	Yevropa strategik investitsiyalar fondi

Qurilish, infratuzilma, suvni tozalash, chiqindilarni qayta ishlash sohalarida “yashil” loyiha va dasturlarni moliyalashtirish va amalga oshirishga ko'maklashishda jahon moliya institutlari muhim rol o'ynaydi. Aynan ular jahon moliya bozorining boshqa ishtirokchilariga bunday loyihalarni moliyalashtirish bo'yicha ilg'or tajribalarni ulashadilar. Yashil iqtisodiyot loyihalariga sarmoya kirituvchi institutlar qatorida Yevropa investitsiya banki, Jahon banki, Xalqaro moliya korporatsiyasi va boshqalarning faoliyati muhim ahamiyatga ega. Jumladan, Xalqaro moliya korporatsiyasi energetika, qurilish va transport sohalarida ekologik yo'nalishdagi 221 ta loyihani amalga oshirish uchun 8,4 milliard dollar hajmidagi “yashil” kredit ajratgan.

Bugungi kunda yashil kreditning, yashil kredit bozoridagi eng katta ulushi Yevropa va Xitoyda kreditorlar va qarz oluvchilari xissasiga to'g'ri keladi. Uglerod chiqindilarini nazorat qilish uchun Xitoy hukumati 2007-yilda Yashil kredit siyosatini qabul qildi, bu esa banklardan atrof-muhitni muhofaza qilish, chiqindilarni kamaytirish, energiyani tejash bo'yicha ishlab chiqilgan yashil loyihalar uchun yashil kreditlar berishni va ishlab chiqarish energiya samaradorligi yuqori bo'lgan, chiqindilar va ortiqcha quvvatlar tufayli ifloslanishni yuzaga keltirayotgan korxonalariga kreditlar berishni cheklashni talab qildi.

⁵⁶ Muallif tomonidan shakllantirilgan.

Hozirgi vaqtda banklar tomonidan taklif qilinadigan yashil kreditlarning ko'p turlari mavjud. Kredit bozori assotsiatsiyasi yashil kreditlarni ikkita asosiy turga ajratadi:

- atrof-muhitni muhofaza qilish va chiqindilarni kamaytirish bo'yicha loyihalar va xizmatlar uchun yashil kredit;
- rivojlanayotgan strategik tarmoqlarga beriladigan yashil kredit.

2-jadval

Xorijiy tijorat banklari tomonidan taqdim etilgan “yashil” kredit mahsulotlari⁵⁷

Bankning "Yashil" kredit mahsuloti	"Yashil" kredit mahsulotining xususiyatlari
Ekologik uy-joy sotib olish / qurish uchun "yashil" kredit	Ushbu mahsulot odamlarni ekologik toza uylar sotib olishga yoki qurishga undaydi. Banklar qarz oluvchilarga bozor stavkalaridan past foiz stavkalarida imtiyozli “yashil” kreditlar beradi
Qurilishni rivojlantirish uchun yashil kredit	Ekologik toza ko'chmas mulk loyihalarini quruvchi rivojlanish kompaniyalari uchun mo'ljallangan
Energiyani tejash uchun "yashil" kredit	Kredit, energiya tejovchi uskunalar haridi uchun oddiy aholi yoki o'z faoliyati sohasida energiya tejovchi va atrof-muhitni muhofaza qilish uskunalari bilan iste'molchilarni ta'minlovchi korxonalariga beriladi. Bu kredit imtiyozli foiz stavkasida beriladi.
Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini qurish uchun "yashil" kredit	Kredit kompaniyalarga quyosh, shamol, gidroenergetika, biomassadan elektr energiyasi ishlab chiqarish va aqlli elektr tarmoqlari sohasidagi loyihalarni amalga oshirish uchun beriladi.
"Yashil" avtomobil krediti	Kam uglerodli yoki yoqilg'i tejaydigan avtomobil xaridlari uchun mo'ljallangan
"Yashil" transport krediti	Kredit yoqilg'i tejash va energiya samaradorligi texnologiyalarini modernizatsiya qilayotgan transport kompaniyalariga beriladi
Suv ta'minoti tizimini modernizatsiya qilish uchun "Yashil" kredit	Kredit suvni tejash va suvdan foydalanish samaradorligini oshirish, ichimlik suvini tozalash loyihalarini amalga oshirish uchun ajratiladi
Iqlim kredit kartasi	Karta mijozlarga ekologik toza mahsulot va xizmatlarni xarid qilishda chegirma beradi, o'z navbatida bank yillik foydaning ma'lum qismini butun dunyo bo'ylab toza energiya loyihalariga yoki yo'qolib borayotgan hayvonlarni saqlab qolish uchun yovvoyi tabiat fondiga o'tkazadi.

⁵⁷ Международный опыт развития «зеленого» кредита как инструмента «зеленого» финансирования / О. И. Еремина, Г. В. Морозова, Ю. Ю. Филичкина // Контентус. – 2021. – № 1. – С. 34 – 42. УДК 336.7 DOI: 10.24411/2658-6932-2021-10000/

Banklar ko'pincha o'z mijozlarining ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ularning ehtiyojlarini qondirish uchun qo'shimcha mahsulot va xizmatlarni joriy qiladilar. Yashil kredit mahsulotlarining haqiqiy tasnifi banklar orasida farq qiladi. Ushbu kredit munosabatlarini tartibga solish va ishonchliligini ta'minlash uchun yashil kreditlar to'rtta asosiy tamoyilga muvofiq holda faoliyat olib borilishi lozim. Kredit bozori assotsiatsiyasi tomonidan ishlab chiqilgan “Yashil kredit tamoyillari”⁵⁸ bozorning barcha ishtirokchilariga kreditni "yashil" deb tavsiflash imkonini beradigan asos bo'lib hisoblanadi.

"Yashil" kredit mahsulotlarining umumiy indikativ ro'yxatini keltirilgan 2-jadvalda ko'rishimiz mumkin.

2019-yilda banklar tomonidan berilgan “yashil” kreditlarning butun jahon bo'yicha hajmi 6,8 milliard dollarni tashkil etdi⁵⁹. Bugungi kunda ekologik toza uy-joy, qayta tiklanadigan energiya manbalari ob'yektlarini qurish uchun "yashil" bank krediti mahsulotlari, "yashil" transport va avtokreditlar, iqlim kredit kartalari va boshqalar keng tarqalib bormoqda. Bu esa butun dunyo bo'ylab iqlim o'zgarishini yumshatishga, atrof-muhitni ifloslanishini oldini olishga va tabiiy resurslardan tejamkor va samarali foydalanishga xizmat qilmoqda.

Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni loyihalarning yuqori samaradorligini aksariyat davlatlari “yashil” loyihalarni asosan davlat tomonidan moliyalashtirishdan voz kechishga va bu sohaga xususiy kapitalni jalb qilishni faol rag'batlantirishga intilmoqda.

Mutaxassislarining fikricha, davlat va xususiy investitsiyalarning nisbati 1:5 bo'lishi kerak. Xitoy tajribasini ko'radigan bo'lsak, ushbu mamlakatda mahalliy “yashil” loyihalarni davlat byudjetidan 10-15 foiz va xususiy mablag'lar hisobidan 85-90 foiz miqdorida moliyalashtirish qoidasi amal qiladi. Biroq, “yashil” loyihalarni, ayniqsa xususiy investorlar uchun keng ko'lamli loyihalarni amalga oshirish bir qator risklar bilan bog'liq hisoblanadi. Shu sababli, xususiy investitsiyalarni jalb qilish uchun yashil loyihalarga investitsiyalarni jalb qilish risklarini an'anaviy texnologiyalardan foydalangan holda amalga oshirilayotgan loyihalarga sarmoya kiritish riski darajasiga qadar kamaytirish kerak. Shu maqsadda jahon amaliyotida “yashil” loyihalarni moliyalashtirishni rag'batlantirish uchun xususiy investorlarni qo'llab-quvvatlashning qator dastak va vositalaridan foydalaniladi. Bular, soliq kreditlari, standartlarni joriy etish, “yashil” iqtisodiyotga qarshi kompaniyalarni qo'llab-quvvatlashni bekor qilish, imtiyozli tariflar (Feed-in-Tariff), qayta tiklanadigan energiya uchun kvotalar, kredit kafolatlari va kafillik, sug'urta, almashinuv kursi va foiz stavkalarining

⁵⁸ The Green Bond Principles (GBP) 2017 (2017). URL: <https://www.icmagroup.org/green-social-and-sustainability-bonds/green-bond-principles-gbp/> (дата обращения: 06.03.2018).17.<https://uz.kursiv.media/opinions/kak-razvitie-zelenojekonomiki-izmenit-finansovuj-sektor-uzbekistana/>

⁵⁹ Green Bond Impact Report Financial Year 2020 / International Finance Corporation [Электронный ресурс]. – URL: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/corp_ext_content/ifc_external_corporate_site/home.

o'zgaruvchanligidan himoya qilish va boshqalardan iboratdir. Avvalo, xususiyl investorlarni “yashil” iqtisodiyotga jalb etish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish bo'yicha davlat siyosatining muhimligini ta'kidlash lozim⁶⁰. Misol uchun Buyuk Britaniyada atrof-muhitga davlat xarajatlarining 1% ga o'sishi biznes sub'ektlari tomonidan amalga oshiriladigan “yashil” investitsiyalarning yiliga o'rtacha 5,28%ga o'sishiga olib keladi.

Xulosa va takliflar

Ekologik taxdidlar yangi iqtisodiy yo'lni ya'ni iqtisodiyotga ma'suliyatli yondashish yo'lini yaratmoqda. “Yashil” iqtisodiyot yangi iqtisodiy paradigma bo'lib, har bir sub'yekt ekologik javobgarlikni o'z zimmasiga oladi:

- kompaniyalar tovar va xizmatlarning mas'uliyatli ishlab chiqaruvchilari bo'lishga chaqiriladi;
- fuqarolar mas'uliyatli iste'molchi bo'lishga chaqiriladi;
- hududlar mas'uliyatli hududiy boshqaruvchilar bo'lishga chaqiriladi;
- davlatlar iqtisodiy o'sish chegaralarini hurmat qilishga chaqiriladi.

Global “yashil” bozorni shakllantirish jarayonida yashil iqtisodiyot loyihalariga sarmoya kirituvchi xalqaro moliya institutlari, shuningdek, tarmog'i milliy “yashil” banklar, rivojlanish banklari, investitsiya fondlari, moliyaviy korporatsiyalardan tashkil topgan ko'plab moliyaviy vositachilar muhim o'rin tutadi. Xalqaro tashkilotlarning “yashil” moliyalashtirish sohasidagi global hamkorligi jahon tartibga solish standartlarini, ma'lumotlar va tajriba almashish tizimini, rivojlanishning yangi modelini moliyalashtirishning zamonaviy vositalarini shakllantirish imkonini berdi. Jahondagi yangi tendentsiyalardan biri bu iqtisodiyotni “yashillashtirish” bo'lib, mazkur jarayonni davlat tomonidan samarali qo'llabquvvatlanishi milliy iqtisodiyotning tarmoq va sohalarida iqtisodiy samaradorlikka erishishda muhim rol o'ynaydi. Xorijiy mamlakatlarda “yashil” loyihalarni moliyalashtirishni qo'llab-quvvatlashning samarali mexanizmlari shakllantirilgan bo'lib, ular orasida: “yashil” davlat banklari; imtiyozli tarif dasturi ((Feed-inTariff (FIT)); ixtisoslashtirilgan davlat kredit tashkilotlari; ekologik soliqlar, soliq chegirmalari va imtiyozlari; “yashil” moliyalashtirishning boshqa vositalari keng tarqalgan. Bu jarayonda, “yashil” loyihalarni moliyalashtirishni qo'llabquvvatlashda bozor emas, balki davlat muhim rol o'ynaydi. Shu boisdan, “yashil” moliyalashtirish bozorini rivojlantirish uchun moliyaviy institutlar va investorlarni yashil loyihalarga sarmoya kiritishga rag'batlantirishga qaratilgan choratadbirlarni amalga oshirish lozim.

Tadqiqot natijalari “yashil” loyihalarni moliyalashtirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmining ahamiyati yuqoriligini, shu boisdan O'zbekistonda ham yashil moliyalashtirishni rivojlantirishda ushbu xorij

⁶⁰ Owen R., Brennan G., Lyon F. Enabling investment for the transition to a low carbon economy: government policy to finance early stage green innovation. *Current Opinion in Environmental Sustainability*. 2018; 31:137–145. DOI: 10.1016/j.cosust.2018.03.004

tajribalarini qoʻllagan holda yuqori natijalarga erishish mumkin boʻladi. “Yashil” loyihalarni moliyalashtirishni koʻpaytirishda “yashil” kapitalni jalb qilish, toʻplash va ulardan foydalanish sohasida biznes va uy xoʻjaliklarini davlat tomonidan qoʻllab-quvvatlashning samarali tizimini yaratishga alohida eʼtibor qaratish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Public-Private Partnerships. International Monetary Fund, 2004.;
2. E.R. Yescombe, Public-Private Partnerships: Principles of Policy and Finance // Butterworth-Heinemann/Elsevier, Oxford, UK 2007. 369 p.;
3. Owen R., Brennan G., Lyon F. Enabling investment for the transition to a low carbon economy: government policy to finance early stage green innovation. *Current Opinion in Environmental Sustainability*. 2018; 31:137–145. DOI: 10.1016/j.cosust.2018.03.004;
4. О. И. Еремина, Г. В. Морозова, Ю. Ю. Филичкина. Международный опыт развития «зеленого» кредита как инструмента «зеленого» финансирования // *Контентус*. – 2021. – № 1. – С. 34 – 42. УДК 336.7 DOI: 10.24411/2658-6932-2021-10000/;
5. Gianfrate G., Peri M. The green advantage: exploring the convenience of issuing green bonds. *Journal of Cleaner Production*. 2019;127–135. DOI: 10.1016/j.jclepro.2019.02.022.
6. Criscuolo C., Menon C. Environmental policies and risk finance in the green sector: cross-country evidence. *Energy Policy*. 2015; 83:38–56.;
7. Taghizadeh-Hesary F., Yoshino N. The way to induce private participation in green finance and investment. *Finance Research Letters*. 2019; 31:98-103. DOI: 10.1016/j.frl.2019.04.016.
8. Glomsrod S., Wei T. Business as unusual: the implications of fossil divestment and green bonds for financial flows, economic growth and energy market. *Energy for Sustainable Development*. 2018.;
9. Иминов Т.К., Ваҳобов А.В., Тешабоев Т.З., Бўтабоев М.Т. (2019). “Зелёная экономика” как основа устойчивого развития. Монография. - Т: “Алоқачи”, 480.;
10. Z.Nurov, M. X. Rajabova (2022). “Yashil iqtisodiyot” da energetika sohasining iqtisodiy. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 2(5), 781-787.
11. Атаниязов Ж.Х. “Барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашда “яшил” лойиҳаларни молиялаштиришнинг истиқболли йўналишлари” *Scientific Journal of “International Finance & Accounting”* Issue 4, August 2023. ISSN: 2181-1016.
12. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 11-sentabr 2023-yildagi “Oʻzbekiston — 2030” strategiyasi toʻgʻrisidagi PF-158-son Farmoni \ lex.uz.

13. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 29-sentabrdagi “Yashil” iqtisodiyotga o‘tish jarayonini boshqarish tizimini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi 514-sonli Qarorlari\ lex.uz.

14. Green Bond Impact Report Financial Year 2020 / International Finance Corporation

https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/corp_ext_content/ifc_external_corporate_site/home.

15. The Green Bond Principles (GBP) 2017 (2017). URL: <https://www.icmagroup.org/green-social-and-sustainability-bonds/green-bond-principles-gbp/> (дата обращения: 06.03.2018).17.<https://uz.kursiv.media/opinions/kak-razvitie-zelenojekonomiki-izmenit-finansovyy-sektor-uzbekistana>.

16. <https://www.oecd.org/>

17. <https://www.oecd.org/environment/Aligning-Policies-for-a-Low-carbonEconomy.pdf>

18. <https://www.un.org/en/climatechange/cop26>

19. <https://www.climatebonds.net/market/data>.

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz